

Оқулық: Сабақ құрылымы

№	Сабақтың кезеңдері	Міндеті	Тапсырма түрлері
1	ТАЛАП (мотивациялық кезең)	сабаққа оқушының қызығушылығын тудыру	-ой шақыру (мозоговой штурм) - терминге мән беру
2	ЕҢБЕК (білімді меңгеру кезеңі)	оқушыға жаңа білімді меңгерту	Оқылым Тыңдалым Жазылым тапсырмалары Айтылым Тілдесім
3	ТЕРЕҢ ОЙ (ой қорыту кезеңі)	Оқушыны өзіндік ой түюге үйрету	«Ой-Түйін» (тақырыпқа қатысты жаңа білімді бекіту) «Ой-Жұмырық» (жинақтау мәтіндері: кесте, сызба, диаграмма)
4	ҚАНАҒАТ (ізденім кезеңі)	Оқушыны алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануға баулу	Жағдаяттық тапсырмалар
5	РАҚЫМ (шығармашылық кезең)	Оқушыны алған білімін шығармашылықпен жұмсау	Шығармашылық тапсырмалар

САБАҚТЫҢ ЖОБА-ЖОСПАРЫ

	Сабақтың тақырыбы	СӨЙЛЕМ
№	Оқулықтың айдарлары	Тапсырмалар
1	ТАЛАП	1-тапсырма. «Ойлан, тап!» Берілген сөздерді оқы. Олардың жасалу жолын түсіндір. Сабақ тақырыбына қатысты сөздерді болжап айт. <i>Ойла, биле, бағала, тағала, шамала, өрле, сөйле, майла, жина, талда</i> 2-тапсырма. «Термин сөзді талдаймыз!». «СӨЙЛЕМ» терминінің «табиғатын» лексикалық, фонетикалық, сөзжасамдық, морфологиялық тұрғыдан түсіндір.
2	ЕҢБЕК	Ереже беріледі (ережеде Сөйлемнің синтаксис объектісі екенін, оның осыған дейін өткен тіл салаларымен байланысын айтып өтілсе). «Сөйлем» терминінің жасалу жолы түсіндірілсе, Сөйлемнің сөзден, сөз тіркесінен айырмашылығы мен олармен байланысы айтылса) Ереженің ішінде немесе: 1) «Жадына тоқы!» айдарымен қазақ тілінде кейде сөйлемнің немесе мәтіннің орнына «сөз» деген сөздің қолданылатынына мысалдар келтіріп, мән берілсе;

		2) «Білімдіден шыққан сөз» айдарын беріп, онда А.Байтұрсынұлынан бастап сөйлемді зерттеген қазақ ғалымдарының аты-жөнін атап кеткен жөн сияқты). Жазылым. Айтылым 3-тапсырма. Басқатырғы! «Сөзқоржындағы» сөздерден 4 мақал құрап жаз. Оның сөйлем екенін дәлелде. Өзің қалаған 1 мақалдың мағынасын таратып айт. Сөзқоржын: жерге, білгенің, көре, жетпеген, өледі, өз, сөйлей, айтпаса, қадірін, сөйлей, шешен, көре, атасы, сөз, боларсың, сөз, қадіріңді, көсем, сөздің, жетеді, көз, Тіл туралы мәтін беріледі. Оқылым. Жазылым 4-тапсырма. Мәтінді оқы. Абзацқа бөліп, тірек сөздерді анықта. Олардың ойды білдірудегі қызметін айт. Конспект жаз. АЙТЫЛЫМ 5-тапсырма. Мәтіннің кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімдеріндегі ойға өзек болып тұрған сөйлемдерді анықта. Олардың негізгі ойды білдірудегі қызметін түсіндір. Өзің қалаған бір сөйлемдерді орыс, ағылшын тіліне аудар. Олардың құрылымындағы ерекшеліктерді анықта. АЙТЫЛЫМ 6-тапсырма. Жұптық жұмыс. «Аквариум». Мәтін мазмұны бойынша проблемалық мәселелерді анықтаңдар, оны өмірмен байланыстырып, прагматикалық диалог құрыңдар. Диалогте өз мақсатыңа сай сөз әдебі орамдарын, екпінді, кідірісті, интонацияны орынды қолдан.
3	ТЕРЕҢ ОЙ (ой қорыту кезеңі)	ЖАЗЫЛЫМ 7-тапсырма. «Ой-Түйін». Бүгінгі тақырып бойынша өз қорытындыңды 1 сөйлеммен түйінде!

		Мысалы: «Сөйлем» терминінің түбірі – сөз». «Әр тілдің сөйлем құрылымы әртүрлі болады, себебі...»
4	ҚАНАҒАТ (ізденім кезеңі)	ТІЛДЕСІМ 8-тапсырма. Жаздаят: Інің Абайдың мына сөзін түсіндіріп беруді сұрады: Білімдіден шыққан сөз, Талаптыға болсын кез. Нұрын, сырын көруге Көкірегінде болсын көз. Не дейсің? Сабақтан алған біліміңді қолдан.
	РАҚЫМ (шығармашылық кезең)	Шығармашылық тапсырмалар (үй тапсырмасы ретінде мына екеуінің бірін беруге болады) 9-тапсырма. Тілдің адам өміріндегі мәні туралы ой тұжырымын жасап, оны ребус түрінде жаз. 9-тапсырма. Топтық жұмыс. «Егер адам сөйлемесе...» тақырыбында ой қорытыңдар. Оны тезис түрінде жазыңдар. Тапсырманы орындау үшін: 1) Өздерің бұрын көрмеген бір фильмнің үзіндісін, дауысын өшіріп қойып көріңдер. 2) Фильмдегі бір ғана кейіпкердің қимылына, бет-жүз құбылыстарына, дене қимылдарына қарап, оның сөйлеу мәдениеті туралы (әдепті, сыпайы, тапқыр, шешен, дөрекі, сауатты/сауатсыз және т.б.) әрқайсысың жеке мінездеме жазыңдар. 3) Өздерің жазған мінездемені салыстырыңдар. 4) Фильмнің сол үзіндісін дауысын қосып қайта көріңдер. 5) Сендер жазған мінездеме кейіпкерге сай келді ме? Неге? 6) Себебін тезис түрінде жазыңдар, топ мүшесінің бірі ойды таратып түсіндірсін.

Сабақтың тақырыбы: МӘТІН ТАБИҒАТЫ
Сабақтың айдарлары мен тапсырмалар
ТАЛАП
АЙТЫЛЫМ 1-тапсырма. «Мән тану». Берілген мақал-мәтелдердің мәнін түсіндір. 1. Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей. 2. Білімді мыңды жығады, білекті бірді жығады. 3. Дос жылатып айтады, дұшпан күлдіріп айтады. 4. Отан – оттан да ыстық. 5. Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің. 6. Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер. 7. Талабы жоқ жас – қанаты жоқ құс. 2-тапсырма. «Өрбіту». Абай өлеңін сюжетті мәтінге айналдырып жаз. Күшік асырап, ит еттім Ол балтырымды қанатты. Біреуге мылтық үйреттім, Ол мерген болды, мені атты. <i>А. Құнанбаев</i>
ЕҢБЕК
МӘТІН – әрі жазбаша, әрі ауызша түрде қолданылатын монологтік немесе диалогтік сөйлеу түрі. Мәтіннің басты белгілері: 1. Өзара ұйымдасқан тілдік бірліктердің жиынтығынан тұрады; 2. Аяқталған күрделі ойды білдіреді; 3. Мәтін түзуші мен қабылдаушының арасындағы қатысымды жүзеге асырады; 4. Тақырыбы және аяқталу шегі болады. Мәтіннің құрылымы: Әдетте мәтін бірнеше сөйлемдердің тізбегінен құралады. Ол сөйлемдер мағыналық және грамматикалық жағынан бір-бірімен үйлесіп келіп, мәтіннің кіріспе, негізгі бөлім және қорытынды бөлімдерін құрайды. Кей жағдайда мәтін аяқталған ойды білдіретін бір ғана сөйлемнен де түзілуі мүмкін. Оған мысал ретінде мақал-мәтелдерді, жарнама мәтіндерін т.б. келтіруге болады.

Сонымен бірге **бір ғана сөзден** тұратын мәтіндер де болуы мүмкін. Мысалы бір ғана сөзден тұратын мына бір тарихи ескерткіш мәтіні туралы ақпаратпен танысып көр.

Атлақ мекен орнынан табылған руникалық Талас жазуы (Жамбыл облысы, Байзақ ауданы). Жасыл яшма тастан істелген аспалы мөрдегі көне түркі руникалық жазу төрт әріптен тұрады. Оқылуы: сөзүм «сөзім». Демек, бұл мөр сол кездегі ел билегеннің еншісінде болған.

А.Аманжолов «Түркі филологиясы және жазу тарихы»

АЙТЫЛЫМ

3-тапсырма. Аспалы мөрдегі жазу қандай мағынаны білдіреді? Тарих қойнауынан бүгінгі күнге келіп жеткен осы мәтін қандай ақпарат жеткізіп тұр деп ойлайсың?

ОҚЫЛЫМ

4-тапсырма. Мәтінді мұқият оқып, конспект жазып ал. Шығарма мен мәтіннің қандай ұқсастықтарын байқадың?

СӨЗ ӨНЕРІНІҢ ҒЫЛЫМЫ

Сөз өнері деп, асылында, нені айтамыз? Бір нәрсе турасындағы пікірімізді, яки қиялымызды, яки көңіліміздің күйін сөз арқылы жақсылап айта білсек, сол сөз өнері болады. Ішіндегі пікірді, қиялды, көңілдің күйін тәртіптеп, қисынын, қырын, кестесін келістіріп сөз арқылы тысқа шығару сөз шығару болады. Шығарма дегеніміз осылай шығарған сөз. Сөзді бұлай етіп шығаруға көп өнер керектігі жоғарыда айтылды. Сөз шығару өнерді қорек қылса, өнер ғылымды қорек қылады. Сонан сөз өнерінің ғылымы туады. Шығарманың екі жағы бар: 1) ішкі пікір жағы, 2) тысқы тіл жағы. Сондықтан сөз өнерінің ғылымы екіге бөлінеді: 1) шығарманың түрінің ғылымы, 2) шығарманың тілінің ғылымы. Тілінің ғылымы дыбыстардың, сөздердің, сөйлемдердің заңынан шығатын тіл өңінің жүйелерін танытады, ал түрінің ғылымы сөз өнерінен шыққан нәрселердің мазмұн жағының жүйелерін танытады. Сондықтан сөз өнерінің ғылымы тіл өңі жағынан тіл я лұғат қисыны болып, мазмұн жағынан қара сөз жүйесі, дарынды сөз жүйесі болып бөлінеді.

Ахмет Байтұрсынұлы. «Әдебиет танытқыш»

ЖАЗЫЛЫМ

5-тапсырма. «Мен – елімнің ертеңімін!» деген тақырыпта монологтік мәтін құрастыр. Мәтіннің кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды бөлімдерін ажыратып жаз.

ТЕРЕҢ ОЙ

ТЫҢДАЛЫМ

6-тапсырма. Мәтінді сөйлеушінің сөйлеу мәдениетіне, тіл байлығына мән бере отырып, мұқият тыңда. Мәтіннің құрылымдық-мазмұндық бөліктеріне талдау жаса.

Қыран хикаясы

Біз жігіттің алғырын, батылын, өжетін, қайсарын қыранға теңейміз. Өйткені, қыран құс биікте өсіп, биікке самғайды. Көк төсінде қанатын қақпай ұзақ уақыт қалқып жүрген қыран құсқа кім де болса қызыға қарайды. Аспан аясында сызып бара жатқан қыранды кейде күміс қанат ұшақ па деп те қаласың.

Иә, қыран – ерлік пен өрліктің, сымбат пен сұлулықтың символы, яғни белгісі. Алайда сол қыран бірден қыран бола қала ма?

Қырандар екі мың метр биіктен жоғары тау шыңдарында ұя салып, екі жылда бір рет жұмыртқалайды екен. Ана қыран жұмыртқасын шайқап, балапан жарып шыққаннан кейін, оның аяғын қылмен ұяға бекітіп қояды да, ата қыран екеуі жем іздеп кетеді. Екі қыран кезек-кезек балапандарына жем әкеліп беріп жүреді.

Арада бірнеше күн өтіп, балапан өсе береді. Сары үрпек ауызы қара қошқылданып, қанатын жиі-жиі қомдап, ұшуға талпына бастайды. Осы кезеңді байқап жүген ата қыран балапанның аяғындағы ұяға бекітулі қылды үзіп, оны теуіп, төмен қарай құлатып жібереді. Бала қыран болса төмен қарай құлап бара жатып, қанатын жайып жіберіп, қалықтай ұшады. Ол жерге жақындап барып, биікке қайта көтеріледі. Міне, сөйтіп барып бала қыран біртіндеп нағыз қыранға айналады. Сол күннен бастап ата-анасына алаңдамай, өз бетінше өмір сүріп кетеді.

Ал ұядан теуіп жібергенде қанатын жайып үлгере алмаған балапан жерге құлап, мерт болады.

Шіркін, адам баласы да қанатын дер кезінде жайып, көкке көтерілген қыран балапанындай өз бетінше өмір сүріп кетсе ғой...

Абдрахман Асылбек

ЖАЗЫЛЫМ

7-тапсырма. Мәтіндегі сөздердің контекстік мағынасын анықтап, тілдік бірліктерін қызметіне қарай талда.

АЙТЫЛЫМ

8-тапсырма. Мәтін мазмұны арқылы қандай құндылықтарды тануға болады? Құндылықтар сөздігін құрастыр.

ҚАНАҒАТ

ЖАЗЫЛЫМ.

9-тапсырма. Жағдаят: Өзіңе қанат бітіп, қыран құстай қалықтап, еліңнің көгіне ұшып шыққандай сезініп көр. Қандай ойлар келеді? Қандай армандарды сезінесің? Армандарыңды қағаз бетіне түсіріп қой. Олар орындалады!

РАҚЫМ

АЙТЫЛЫМ

10-тапсырма. Топтық жұмыс. Топтарға бірігіп, әр топты ұлттық құндылықтар атауларымен атаңдар. Сол құндылықтардың өз өмірлеріндегі маңызын көрсететін мысалдар келтіріп жарысыңдар.

Сабақтың тақырыбы: ЖАРНАМА МӘТІНДЕРІ, ОЛАРДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ, ТІЛДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сабақтың айдарлары мен тапсырмалар

ТАЛАП

АЙТЫЛЫМ

1-тапсырма. «Мән тану». Берілген сөйлемдерді оқып шық. Қандай мақсатта қолданылып тұрғанын талдап, пікіріңді білдір.

«Таңғы шықтай таза су – денсаулық кепілі!»

«Болашағыңды бүгіннен баста! Біздің орталықпен бірге шет тілдерді үйрен!»

«50% жеңілдік – тек осы аптада! Мүмкіндікті жіберіп алмаңыз!»

«Жаңа пәтерлер! Қолжетімді баға. Арманыңдағы үйге қоныстан!»

2-тапсырма. «Өмірмен байланыстыру»

Есінде өте жақсы сақталып қалған, сені белгілі бір әрекетке итермелеген жарнаманы есіңе түсір. Ол жарнама саған несімен әсер етті? Қандай ерекшеліктері есінде қалды?

ЕҢБЕК

Жарнама – парсының «жар» (جار «елге хабарлау», «білдіру») және «наме» (نامه «жазу», «хат», «кітап», «шығарма», «дастан») деген сөздерінің бірігуі арқылы жасалған сөз. Мағынасы «бір нәрсенің танымалдығын арттыру мақсатында таратылатын мәлімет».

Қазақ тілінің кірме сөздер сөздігі.

Жарнама мәтінінің құрылымдық ерекшелігі

1	Тақырып (слоган, ұран)	назар аудартатын қысқа сөз тіркесі не сөйлем	<i>«Дәмі тіл үйіреді!»</i>
2	Негізгі мәтін	тауар немесе қызмет туралы ақпарат	<i>«Жаңа өнім! Табиғи шикізаттан жасалған»</i>
3	Қорытынды бөлік (шақыру, үндеу)	әрекетке итермелеу	<i>«Қазір-ақ сатып алыңыз!», «Бүгіннен бастап тіркеліңіз!»</i>

Жарнама тілінің басты белгілері:

Қысқалық пен ықшамдық: «Арзан бағамен!», «Жаңа дәм!».

Эмоциялық әсерлілік: «Таңғалдыратын мүмкіндік!», «Керемет сапа!».

Мақтау, асыра сілтеу: «Ең үздік!», «Теңдесі жоқ!».

Бұйрық рай формасы: «Келіңіздер!», «Таңдаңыз!», «Сатып алыңыз!».

Риторикалық сұрақтар: «Сапалы өнім іздеп жүрсіз бе?»

Метафора, теңеу, ұйқас қолдану: «Дәмі балдай, сапасы қандай?!»

ЖАЗЫЛЫМ

3-тапсырма. Берілген тақырыптар бойынша үш сөйлемнен тұратын жарнама мәтінін құрастыр.

- Кітап жарнамасы;
- Кино жарнамасы;
- Концерт жарнамасы.

1	Тақырып (слоган, ұран)	
2	Негізгі мәтін	
3	Қорытынды бөлік (шақыру, үндеу)	

ТЕРЕҢ ОЙ

ОҚЫЛЫМ-ЖАЗЫЛЫМ

4-тапсырма. Мәтінді мұқият оқы. Берілген ақпаратты сызба немесе кесте түрінде рәсімде.

Жарнамаға қойылатын жалпы талаптар (ҚР Жарнама туралы Заңынан үзінді)

Жарнама – кез келген құралдардың көмегімен кез келген нысанда таратылатын және (немесе) орналастырылатын, белгілі бір адамдар тобына арналмаған және жеке немесе заңды тұлғаға, тауарларға, тауар белгілеріне, жұмыстарға, көрсетілетін қызметтерге қызығушылықты қалыптастыруға немесе қолдауға арналған және оларды өткізуге ықпал ететін ақпарат. Қазақстан Республикасының аумағындағы жарнама (мерзімді баспасөз басылымдарын, интернет-ресурстарды, ақпараттық агенттіктерді қоспағанда) қазақ тілінде, ал жарнама берушінің қалауы бойынша орыс тілінде және (немесе) басқа тілдерде де таратылады.

Жарнама мазмұнының аудармасы оның негізгі мағынасын бұрмаламауға тиіс.

Жарнама мәтіні "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" Қазақстан Республикасы Заңының талаптарына сәйкес келуге тиіс. Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жасалуына және сатылуына тыйым салынған тауарларды (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) жарнамалауға жол берілмейді. Жарнама қоғамда дүрбелең туғызбауға, жеке тұлғаларды агрессияға бастамауға, сондай-ақ құқыққа қарсы өзге де әрекетті (әрекетсіздікті) қоздырмауға тиіс.

<https://adilet.zan.kz>.

ЖАЗЫЛЫМ

5-тапсырма. Мәтіннің соңғы екі сөйлемін көшіріп жазып, сөйлем мүшелеріне талда.

ЖАЗЫЛЫМ

6-тапсырма. «Жарнаманың менің өміріме әсері» тақырыбында пайымдау эссесін жаз.

ОҚЫЛЫМ

7-тапсырма. Мәтінді мұқият оқып шық. Ақын жарнаманы қандай карама-қарсы ұғымдар арқылы сипаттаған? Оларды теріп жаз, мәнін түсіндір.

Қызығумен жоққа-дағы, барға да,
Даңғыл жолға, апаратын жарға да...
Ақпараттық ағымдағы заманда,
Жетелейді бізді үнемі жарнама.

Жарнамада әсірелеу болады,
Бірі орынсыз, бірі ойға қонады.
Ең жақсыны алсам дейді әркім де,
Ақ пен қара – бірақ тірлік жолағы.

Болашақты болжау – әсте қиын іс,
Ой-санада көп қой бүгін қиылыс.
Жасанды боп зейін кетіп барады,
“Адам” атқа керек бүгін жиылыс.

Жарнамалық сөздер емес, шынды ұғын,
Ғаламторда түсіне алар кімді кім?
Болашаққа бүгін бейім болмасаң,
Роботтарға тәуелденер бір күнің.

Мамандықтың көпшілігі жойылар, Орнына оның жасандылық қойылар... Басқарасың сол жасалған әлемді... Болсаң егер негізі бар, ойы бар! <i>С. Болатов</i>
АЙТЫЛЫМ 8-тапсырма. Өлеңде болашақ жайлы қандай ой айтылған? Осы пікірді қолдайтын мысалдар келтір. Өлең мазмұны бойынша проблемалық сұрақтар құрастырып, жауабын өзің айт.
ҚАНАҒАТ
ЖАЗЫЛЫМ. ТІЛДЕСІМ 9-тапсырма. Жағдаят: Болашақта қандай мамандық иесі болғың келеді? Өзіңнің болашақ мамандығыңды жарнамала.
РАҚЫМ АЙТЫЛЫМ 10-тапсырма. Топтық жұмыс. Бір сөйлемнен тұратын үш жарнама мәтінін жинақтап, сол сөйлемнің мағынасын ары қарай толықтырындар. Жарнамада ықпал ету қызметін атқарып тұрған тілдік бірлікті анықтандар.

3-сабақ.

Сабақтың тақырыбы: Сенімхат мәтіндері, олардың құрылымдық, тілдік ерекшеліктері.
Сабақтың айдарлары мен тапсырмалар
ТАЛАП
АЙТЫЛЫМ 1-тапсырма. «Мән тану». Берілген мақал-мәтелдердің мәнін түсіндір. 1. Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей. 2. Білімді мыңды жығады, білекті бірді жығады. 3. Дос жылатып айтады, дұшпан күлдіріп айтады. 4. Отан – оттан да ыстық. 5. Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің. 6. Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер. 7. Талабы жоқ жас – қанаты жоқ құс. 2-тапсырма. «Өрбіту». Абай өлеңін сюжетті мәтінге айналдырып жаз.

Күшік асырап, ит еттім
Ол балтырымды қанатты.
Біреуге мылтық үйреттім,
Ол мерген болды, мені атты.
А. Құнанбаев

ЕҢБЕК

Бір тұлға (сенімхат беруші) екінші бір тұлғаға (сенім жүктелген тұлғаға, өкілге) заңды әрекеттер (мәміле) жасасу үшін берген жазбаша өкілеттік. Жалақы және еңбек қызметімен байланысты басқа да төлемдерді, зейнетақыны, көмекті, шәкіртақыны, авторлар мен өнертапқыштарға төленетін сыйақыны, банктегі ақшаны, пошта хат-хабарларын алуға берілетін **с е н і м х а т т ы** жұмыс, оқу, емделу немесе демалыс орны бойынша растауға болады (Қаз. тілі термин. Экономика.). **С е н і м х а т т ы** мерзімін сенім білдіруші өзі белгілейді, бірақ заңбойынша ең ұзақ мерзім – 3 жыл

Қазақ әдеби тілінің сөздігінен

Сенімхат – бір адамның екінші адамға белгілі бір іс-әрекетті атқаруға **ресми түрде құқық беруі** туралы жазбаша құжат.

Қолданылу аясы

- Ақша алу (зейнетақы, жәрдемақы);
- Тауар, құжат алу;
- Банктегі немесе мекемедегі шаруаларды орындау;
- Жеке өтініштерді атқару.

Құрылымдық ерекшелігі

Сенімхат ресми іс қағазына жатады. Оның құрылымы мынадай:

1. **Құжаттың атауы** (Сенімхат)
2. **Берушінің аты-жөні, деректері**
3. **Алатын адамның аты-жөні, деректері**
4. **Сеніп тапсырылатын іс-әрекет** (не істеуі тиіс екені нақты жазылады)
5. **Уақыты** (мерзімі көрсетіледі)
6. **Берушінің қолы**

Тілдік ерекшелігі

- Ресми стильде жазылады.
- Толық, нақты, қысқа сөйлемдер қолданылады.
- Көбіне үшінші жақта баяндалады.
- Өмір райдағы етістіктер («алып берсін», «орындасын», «өткізсін») сирек кездеседі, көбіне бейтарап баяндау түрінде жазылады.

Сабақтың тақырыбы: Сенімхат мәтіндері, олардың құрылымдық, тілдік ерекшеліктері.

Сабақтың айдарлары мен тапсырмалар

ТАЛАП

АЙТЫЛЫМ

1-тапсырма. «Мән тану». Мақал-мәтелдер не жайында? Мағынасын түсіндір.

Еліне сенген еңкеймейді.

...

Мұзға сүйенбе, жауға сенбе.

...

Ерліктің шарты - өзіне сенгендік.

2-тапсырма. «Болжау». Топтық жұмыс. Берілген сөздер мен тіркестері қандай мәтіндерде қолданылуы мүмкін екенін болжап, пікір білдіріңдер.

менің атымнан

өкілетті

қажетті

әрекет ету

сенім

қол қою

жеке тұлға

ЕҢБЕК

СЕНІМХАТ – бір адамның екінші адамға белгілі бір іс-әрекетті атқаруға ресми түрде құқық беруі туралы жазбаша құжат.

Сенімхаттың жазылу жағдаяттары:

1. Ақша (жалақы, зейнетақы, шәкіртақы, сыйақы т.б.) алу, үй, автокөлік сатып алу, сату, ауыстыру, т.б. кезінде жазылады.
2. Сенімді өкілге сотта, кәсіпкерлікте іс жүргізуді, банктегі есепшотқа иелік етуді т.б. сеніп тапсыруда жазылады.

3. Белгілі бір ұйым тарапынан өз қызметкеріне белгілі бір құқықтар беру мақсатында жазылады. Ондай құқықтарға жұмысты жүргізу, келісім жасау, фирма атынан келіссөз жүргізу, жұмысшы жалдау немесе тауар қабылдау т.б. жатады.

Сенімхаттың құрылымдық ерекшелігі

7. Құжаттың атауы (*Сенімхат*);
8. Берушінің аты-жөні, деректері;
9. Алатын адамның аты-жөні, деректері;
10. Сеніп тапсырылатын іс-әрекет (не істеуі тиіс екені нақты жазылады);
11. Уақыты (мерзімі көрсетіледі);
12. Берушінің қолы.

Сенімхаттың тілдік ерекшелігі

1. Ресми-іскерлік сөздер қолданылады.	<i>сеніп тапсырамын, берілді, еңбек ақы, есепшот, жеке куәлігі, мемлекеттік нөмір</i>
2. Адамдардың аты-жөндері толық уақыт пен мерзім көрсеткіштері нақты жазылады.	<i>Қобланов Бейбіт Мұсаұлы, Манат Әсет; 2027 жылдың 9 маусымына дейін</i>
3. Сеніп тапсырылатын әрекет мекен пысықтауышты, жанама және тура толықтауышты хабарлы сөйлем арқылы жазылады.	<i>Қарағанды қаласы, Абай даңғылы 15-үйде тұратын Қобланов Бейбітке ... алуды сеніп тапсырамын.</i>

ОҚЫЛЫМ

3-тапсырма. Мәтінді мұқият оқып шық. Мәтіндегі сөздерге мағыналық талдау жасау арқылы негізгі ақпараттарды анықта. Мәтіндегі сенімхат қандай жағдаятқа баланысты жазылған?

ҚАЙЫРЛЫ ЖАЗ

(үзінді)

Бір жапырақ сенім қағазды қайта-қайта оқимын. Жазу машинкасының тасқа басқан таңбадай айқын түсірген әрбір әрпі өткен аз ғана өмірімнің шежіресін шертіп тұрғандай болады.

«Осы сенім қағазды ұсынушы Айшуақов Сәлкен жолдас Амантай болысы 6-санды ауылсоветке қарасты Тақыртөбе елінде биыл ашылуға тиісті бастауыш мектептің мұғалімдігіне тағайындалды. Сонымен қатар Айшуақов жолдас жоғарыда аталған мектепті салғызу, оған керекті құрал-

жабдықтарды әзірлеу жөнінде уездік халық ағарту бөлімінің уәкілі болып саналады».

Сенім қағазға қол қойған Сергей Николаевич Глазунов – Октябрь революциясының жалынды насихатшысы, қарт мұғалім. Маған орыс тілінің әліппесін үйретіп, ақ пен қараны танытқан кісі.

Мен ол кезде он жеті жаста едім. Атбасар қаласындағы тоғыз жылдық орыс мектебінің төртінші класында оқып жүрмін. Бір күні сабақтан кейін Сергей Николаевич қазақ шәкірттерін мектепке бөліп алып қалып, алдыңғы парталарға отырғызды да:

— Өздеріңнің ана тілдерінде еркін жаза білетіндерің қолдарыңды көтеріңдер! — деді.

Әр класта оқып жүрген он бес шақты қазақ шәкірттерінің ішінен жетеуіміз қол көтердік.

— Бұларың жарамайды, жігіттер! «Отансыз адам сақау бұлбұлмен тең» деген мәтел бар. Орысша оқығандарың жақсы, әлбетте. Бірақ өздеріңнің ана тілдеріңді ұмытуға хақыларың жоқ сендердің! Туған ұлтының тілінен, салт-санасынан безген адам шалшық судағы балықпен тең. Естеріңде болсын жігіттер, балық шалшық суда ұзақ өмір сүре алмайды. Сендер, ең алдымен, қазақ халқына қарыздарсыңдар. Осы борыштарыңды халыққа деген сүйіспеншілікпен ғана өтей аласыңдар...

Ұстазымызбен сөз таластыру қайда, тіс жарып үн қатпай, ұйып тыңдай қалдық.

Сейітжан Омаров

ЖАЗЫЛЫМ

4-тапсырма. Сенімхат мәтіні сөйлемдерін дұрыс реттілікпен орналастырып, көшіріп жаз.

а) Сенімхат мерзімі 2026 жылдың 10 сәуіріне дейін.

ә) Мен, Айжан Сәрсенқызы, Алматы қаласы, Төлебаев көшесі 25-үйде тұратын досым Данияр Әлімге (ЖСН 120611504679) Lenovo маркалы дербес компьютерімді поштадан алуға сенім білдіремін.

б) Қолы: _____

в) Сенімхат

5-тапсырма. Сенімхат жаз.

Кім? (ат-жөні, ЖСН, мекенжайы)	Мен,
Кімге?	

(ат-жөні, ЖСН, мекенжайы)	
Нені?	
Қандай мерзімге?	...сеніп тапсырамын.
Күні	
Қолы	

ТЕРЕҢ ОЙ

ОҚЫЛЫМ

6-тапсырма. Мәтінді түсініп оқып, түріне, құрылымына қарай талда.

ҚАЗАҚСТАНЫМ

(қысқартылып алынды)

Қазекем көзге жәй көрінгенімен, сөзге бай. Бір сөзді жерге түсірмей қағып алып, қақпақылға салып құбылтып, құлпыртып ала жөнелгенде тақымына көкпар басқан шандоз шабандоздай алты қырдан ары асып бір-ақ тоқтайды. Қадыр аға бірде маған: “Сұлуды сипаттаудың отыздан аса баламасын таптым, мықты болсаң, соны сен қырықтан асырып, елуге жеткізші” – деп еді. Комбайнның соңынан масақ түгілі кәшек қалушы ма еді?! Ағамыз түк қалдырмай түгелімен сыпырып-сиырып кеткен екен.

Жуырда бір қарындасымыз (асаба) қалың жұрттың қаперіне осындай көп баламалы сөздің бірін аукционға салды. Әркім білгенін, назарға ілгенін айтып жатыр: «жаным, күнім, айым, жұлдызым, айнам, әппағым, қошақаным, ботам, қозым, балапаным, құлыным, құлыншағым, қуыршағым, қарғам, қарлығашым, қарағым, арманым, ардағым, сүйіктім, сүйкімдім, сүйінішім, сүйенішім, қараторғайым, аққуым, ботагөзім, күлімкөзім, бозторғайым, қарғашым, жүрегім, тілегім, шырағым, алтыным, жарқыным, мөлдірім, шырайлым, құндызым, қызғалдағым, сарғалдағым, қырмызым, бәйтерегім, талшыбығым, бақытым, қуанышым, махаббатым, ғашығым, асылым, сырғалым...» деген сияқты.

Иә, бәрі айтылған сияқты — Ай да, Күн де, жұлдыздар да... Асаба: “болды, бітті”, – деп жүлдегерлерді анықтауға кірісе бергенде, ортаға төрт-бес жастағы Мирас жүгіріп шыға келді де: “Қазақстаным!” – деп, қасқайып тұрып айтты да тастады!

Жұрттың көзі жыпылық қақты. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін томардай-томардай ересектер емес, тобықтай бала ғана айтты! Айтып қана қойған жоқ, әрі қарай әуендетіп-әндетіп ала жөнелді: «*Алтын күн аспаны...*»

...“Бала тілі – бал” дейсіз бе, жоқ, “Болар бала...” дейсіз бе, ендігісін өзіңіз пайымдай беріңіз...

Исраил Сапарбай

АЙТЫЛЫМ

7-тапсырма. Мәтін мазмұны арқылы қандай құндылықтарды тануға болады? Мәтіндегі сөздердің мағынасын анықтап, тілдік бірліктерін қызметіне қарай талда.

ЖАЗЫЛЫМ

8-тапсырма.

Мағжан Жұмабаевтың «Мен жастарға сенемін» өлеңін оқып, анықтауыш сөздерді көшіріп жазып шық. Өлеңді жаттап ал.

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты –
Қырандай күшті қанатты.
Мен жастарға сенемін!
Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар,
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!
Жас қырандар – балапан,
Жайып қанат ұмтылған.
Көздегені көк аспан.
Мен жастарға сенемін!
Жұмсақ мінез жібектер.
Сүттей таза жүректер.
Қасиетті тілектер –
Мен жастарға сенемін!
Тау суындай гүрілдер,
Айбынды алаш елім дер,
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!

ҚАНАҒАТ

ЖАЗЫЛЫМ-АЙТЫЛЫМ

9-тапсырма. Жағдаят: Саған көпшіліктің алдына шығып, «Мен елімнің ертеңіне сенемін!» тақырыбында баяндама жасау тапсырмасы берілді. ЖИ көмегіне жүгініп, ақпараттар жинақта. Оларды өңдеп, жаңаша құрастырып, өз сөзімен баяндама жазып шық.

РАҚЫМ

АЙТЫЛЫМ

10-тапсырма. Топтық жұмыс. Топтарға бірігіп, «батыр», «жақсы», «жылдам», «ақылды» сөздерінің синонимдерін тауып, сол сөздермен сөйлемдер құрастырып жарысыңдар.